

ВОДЗЫЎ

навуковага кансультанта на дысертацыю Д. В. Дзятко
“Беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія: генезіс, структура, тыпалогія”,
прадстаўленую на саісканне вучонай ступені доктара філалагічных навук
па спецыяльнасці 10.02.01 – беларуская мова

Сучасная тэрмінаграфія лічыцца сінтэтычнай навукай аб тэорыі і практыцы стварэння тэрміналагічных слоўнікаў. Тэрмінаграфія з'яўляецца не толькі галіной тэрміназнаўства (навукі аб тэрмінах) і лексікаграфіі (мастацтва стварэння слоўнікаў), але і адным з напрамкаў навукі, тэхнікі і вытворчасці ў цэлым, бо ў слоўнікавай форме даследуецца тэрміналагічны апарат і прапануецца паняццйнае бачанне кожнай галіны прамысловасці, сельскай гаспадаркі, культуры і інш. Улічваючы той факт, што тэрмінаграфічны бум двух апошніх дзесяцігоддзяў на нашых вачах падвойваецца і патройваецца, а рост колькасці тэрмінаў розных навук часам абганяе рост колькасці агульнаўжывальных слоў, узнікае неабходнасць распрацоўкі метадалагічных прынцыпаў укладання тэрміналагічных слоўнікаў, стварэння навукова абгрунтаванай тыпалогіі спецыяльных слоўнікаў, даследаванняў яго макра-, мікра-, мега- і метаструктуры. Пастаяннае пашырэнне у грамадстве сферы навуковага пазнання прыводзіць да некантраляванага павелічэння колькасці агульнанавуковай і галіновай тэрміналогіі, якая фіксуецца ў тэрміналагічных слоўніках паводле розных прынцыпаў. Таму распрацоўка лінгвістычнай тэорыі тэрмінаграфіі з'яўляецца актуальнай і жыццёва неабходнай для абагульнення ў межах адной навуковай парадыгмы вопыту стварэння тэрміналагічных слоўнікаў і вызначэння адзіных навукова абгрунтаваных прынцыпаў і падыходаў да сістэмнай параметрызацыі спецыяльнай лексікі ў тлумачальным, супастаўляльным і інвентарызацыйна-прэзентацыйным аспектах.

Сучасная беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія пачала свой адлік з 1920-х гг., калі былі здзейснены пачатковыя спробы айчыннай тэрмінатворчай дзейнасці і апублікаваны першыя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў. Яе станаўленне і паступовае фарміраванне ў асобную мовазнаўчую галіну ішло паралельна са стварэннем беларускіх лінгвістычных тэрмінаў і іх практычнай апрабацыяй у навуковых даследаваннях і педагагічнай дзейнасці. Папаўненне корпуса тэрмінаў адбывалася несупынна, і таму ўзнікала неабходнасць яго сістэматызацыі і тэарэтычнага асэнсавання. Накоплены вопыт розных распрацовак тэорыі тэрмінаграфіі дазваляе зрабіць вывады аб адсутнасці адзіных прынцыпаў класіфікацыі і тыпалагізацыі тэрміналагічных слоўнікаў, адзінства ў структуры і інфармацыйным змесце аднатыпных спецыяльных слоўнікаў, наяўнасці розных падыходаў да сістэмнай параметрызацыі спецыяльнай лексікі і яе эфектыўнага тлумачэння ў лінгвістычных слоўніках і інш.

Сучасная айчынная лексікаграфічная і тэрмінаграфічная навука яшчэ не выпрацавала стройнай сістэмы метадаў, прыёмаў і прынцыпаў інтэрпрэтацыі фрагментаў рэчаіснасці, а таму патрабуе стварэння для гэтага

фундаментальнай тэарэтычнай базы, распрацоўкі канцэпцыі сістэмнай арганізацыі і параметрызацыі беларускага металінгвістычнага кантынуума. Менавіта гэтым і многім іншым актуальным пытанням лінгвістычнай тэрмінаграфіі прысвечана дысертацыя Д. В. Дзятко. У ёй тэарэтычна абгрунтавана паняцце нацыянальная тэрмінаграфічная традыцыя, вызначана месца тэрмінаграфіі ў сістэме навуковых дысцыплін, выяўлены базавыя характарыстыкі слоўнікавага мадэлявання тэрмінасістэмы і яе асноўныя параметрызацыйныя кластары, сістэматызаваны агульныя і прыватныя асаблівасці беларускіх слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў, акрэслены лакуны ў лінгвістычнай тэрмінаграфіі. Спроба стварэння лінгвістычнай тэорыі тэрмінаграфіі, абагульненне ў межах адной навуковай парадыгмы вопыту ўкладання тэрміналагічных слоўнікаў і вызначэння адзіных навукова абгрунтаваных падыходаў да сістэмнай параметрызацыі спецыяльнай лексікі ў тлумачальным, супастаўляльным і інвентарызацыйна-прэзентацыйным аспектах з'яўляецца запатрабаваным і актуальным.

Актуальным для сучаснай лінгвістычнай парадыгмы з'яўляецца зварот Д. В. Дзятко да гісторыі стварэння слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў, перыядызацыі гісторыі развіцця тэрмінаграфіі. Менавіта ў вырашэнні гэтых пытанняў выяўляецца галоўны закон развіцця мовы і мыслення, які прадугледжвае філіяцыю – развіццё моўных з'яў у паслядоўнасці і пераемнай сувязі, у непасрэднай залежнасці ад папярэдніх фактаў, наакупленне ведаў і атрыманне на іх аснове новай інфармацыі.

Дысертацыя Д. В. Дзятко мае строга прадуманую кампазіцыю. У структурным плане яна складаецца з традыцыйных уводзінаў, агульнай характарыстыкі працы, заключэння, а таксама сямі глаў, у якіх разглядаюцца пытанні, звязаныя з тэарэтычнымі аспектамі сістэмнай параметрызацыі тэрмінаў, генезісам і традыцыямі беларускай лінгвістычнай тэрмінаграфіі, тыпалогіяй беларускіх слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў, а таксама апісаннем мікра-, макра-, мега- і метаструктуры беларускіх лінгвістычных слоўнікаў. Грунтоўны аналіз навуковых крыніц пераканаўча пацвердзіў, што метадалогія тэарэтычна-тэрмінаграфічнай працы ў цэлым і ў галіне лінгвістычнай тэрмінаграфіі ў прыватнасці працяглы час заставалася нераспрацаванай, што выклікала неабходнасць запаўнення гэтага прабелу ў тэрмінаграфічнай парадыгме. Несумненна важным падаецца ўвядзенне ў навуковы ўжытак і абгрунтаванне паняцця “тэрміналагічны кантынуум беларускай лінгвістыкі” (корпус у складзе каля 18 тыс. унікальных тэрмінаў). Д. В. Дзятко аргументавана сфармуляваў прынцыпы сістэмна-параметрычнага падыходу да апісання тэрмінасферы лінгвістыкі, а таксама стварэння і ацэнкі тэрміналагічных слоўнікаў. Гэтыя раздзелы дысертацыі з'яўляюцца найбольш аб'ёмнымі і важнымі ў тэарэтычным аспекце.

Высокая якасць працы ў многім абумоўлена асобай саіскальніка. Неабходна адзначыць яго высокую працавітасць, здольнасць весці самастойны пошук, уменне працаваць з навуковай літаратурай, аналізаваць фактычны матэрыял і выходзіць на ўзровень тэарэтычных абагульненняў. Не будзе перабольшваннем сказаць, што Д. В. Дзятко належыць да той катэгорыі

выкладчыкаў, якая характарызуецца высокім прафесійным узроўнем, творчым падыходам да сваёй працы, шырокім выкарыстаннем інавацыйных тэхналогій, глыбокім веданнем метадыкі выкладання беларускай мовы. Д. В. Дзятко зарэкамендаваў сябе як мэтанакіраваны, адказны, добразычлівы, тактоўны, патрабавальны да сябе і студэнтаў выкладчык, які карыстаецца заслужанай павагай у калег і студэнтаў.

Неабходна адзначыць і навукова-метадычную дзейнасць Д. В. Дзятко. Ён з'яўляецца кіраўніком навукова-даследчых тэм “Тэрмінаграфічны кантынуум беларускай лінгвістыкі”, “Семантызацыя ў лінгвістычнай тэрмінаграфіі”, рэдактарам вучэбных дапаможнікаў для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі “Беларуская мова. Прафесійная лексіка”, “Беларускі правапіс”, “Сучасная беларуская літаратурная мова”. Дзятко Д. В. актыўна ўдзельнічаў у распрацоўцы адукацыйных стандартаў новага пакалення па спецыяльнасцях “Беларуская мова і літаратура”, “Беларуская мова і літаратура. Замежная мова”, а таксама тыпавых і вучэбных праграм па беларускай мове.

Дысертацыя Д. В. Дзятко “Беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія: генезіс, структура, тыпалогія” з'яўляецца поўнаасцю завершанай навукова-даследчай працай. Лічу, што навуковая і навукова-педагагічная дзейнасць Д. В. Дзятко дазваляе прысудзіць яму вучоную ступень доктара філалагічных навук па спецыяльнасці 10.02.01 – беларуская мова за прынцыпова новыя навукова абгрунтаваныя тэарэтычныя і практычныя вынікі, сукупнасць якіх з'яўляецца вялікім дасягненнем сучаснай беларускай лінгвістычнай навукі.

- устанаўленне асноўных відаў тэрмінаграфічнай параметрызацыі (намінацыйнай, граматычнай, этымалагічнай, семантычнай, дэрывацыйнай, функцыянальнай, моўнай, лакалізацыйнай, ілюстрацыйнай, пашпартызацыйнай, тэхнічнай);

- вызначэнне мегаструктуры беларускіх слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў, якая фарміруецца аўтарскай прадмовай (уключае інтрадукцыйны, рэтраспектыўны, перспектыўны, лігаментацыйны, камунікацыйны блокі), кіраўніцтвам па карыстанні, спісам літаратуры і скарачэнняў, корпусам слоўніка, граматычнымі і экстралінгвістычнымі дадаткамі;

- вылучэнне слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў з пяццю тыпамі макраструктуры (алфавітным, алфавітна-гнездавым, ідэаграфічным, ідэаграфічна-алфавітным, суб'ектыўна-аўтарскім), метадалагічны інвентар якіх складаецца з памет, візуальных тэрмінаграфічных індыкатараў (шрыфтавых, рээстравых, пунктуацыйных, сімвальных, нумаральных, літарных, пазіцыйных), адсылак (ідэнтыфікацыйных, гіпера-гіпанімічных, рэляцыйных, адыцыйных, кантэнтных, экстранавігацыйных, аперацыйных), адрасацыі (стандартнай камбінаванай і экстранавігацыйнай) і спасылак;

- сістэматызацыю і ўніфікацыю інфармацыйных зон у слоўніках лінгвістычных тэрмінаў (зоны бібліяграфіі, дэрывацыі, граматычнай інфармацыі, ілюстрацый, лакалізацыі, лінгвадыдактычнай інфармацыі, моўнай ідэнтыфікацыі, намінацыі, нумарацыі, пашпартызацыі, семантызацыі,

сістэмнай інфармацыі, тэхнічнай інфармацыі, функцыянальнай інфармацыі, эквіваленцыі, экстрапаняцыйнай інфармацыі, этымалагізацыі);

- абгрунтаванне структурна-семантычнай класіфікацыі лем у тлумачальных слоўніках; распрацоўку тэорыі ўскладненых лем (кларыфікацыя, спецыфікацыя, біфуркацыя, полімарфізм); выяўленне і ўніфікацыю механізмаў дыстрыбуцыі значэнняў тэрміна ў мікраструктуры тлумачальных слоўнікаў (дылатацыйная, паралельная, рэстрыкцыйная, гібрыдная дыстрыбуцыя);

- стварэнне трохблочнай тыпалогіі беларускіх слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў (на падставе тыпу кантэнтывацыі, тыпу фармалізацыі і функцыянальнага тыпу слоўніка), якая аб'ядноўвае 34 класіфікацыйныя пазіцыі.

Навуковы кансультант,
доктар філалагічных навук, прафесар

В. Д. Старычонок

20 красавіка 2022 г.

Старычонок В.Д.
намеснік начальніка АК БДПУ
20.04.2022